

МОДЕРНО ЗА БЪЛГАРСКИЯ МОДЕРНИЗЪМ

(*Стефанова, Юлия и Стефана Русенова. Bulgarian Modernism and Europe. София: Полис, 2017. 317 с.*)

Силвия ГЕОРГИЕВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград
E-mail: silvia_gd@yahoo.com

MODERN FOR THE BULGARIAN MODERNISM *Silvia GEORGIEVA*

South-West University „Neofit Rilski“, Blagoevgrad
E-mail: silvia_gd@yahoo.com

Анализът на родна литературна творба на чужд език, както и нейният превод е сакрален процес на повторното ѝ раждане. Пресътворяването на българския модернизъм на английски език – *lingua Franca* на съвременния глобализиран свят – е именно такъв творчески акт. Под редакцията на Светлана Русенова в книгата са събрани двадесет и шест есета, осветляващи различни аспекти и представители на този европейски и световен културен феномен в страната ни в периода от 1903 до 1939 г. Това е първият обстоен преглед за България, „страна, рядко включвана в изследванията на модернизма“ (с. 7).

Целта на подобно начинание е „да осветли важни български течения и тенденции и да предостави подробна фактологична информация относно личностите и техните текстове по отношение на идеи, стилове и жанрове“ (с. 7). Специфичната българска окраска на модернизма е чудесно нюансирана хронологично в два основни раздела. Първият от тях – „*The inward turning*“, обхваща периода на радикалната промяна в българската словесност между 1903 и 1923 г. и ранните прояви на българския символизъм. Във втория раздел на книгата – „*The interwar period*“, е осветлена следващата вълна на експериментирането с модернизма в България, в периода между двете Световни войни, като се добавя и прегледът на тенденциите в изобразителното изкуство и музиката от това време. Поезия, философия, визуални изкуства и музика са вплетени в една прекрасна многоизмерна представа за българския вариант на едно от най-многопластовите, революционни и мистични течения на европейската духовност.

В края на всяко есе е представена подбрана библиография, която улеснява читателя в желанието му за по-задълбочени търсения по съответната тема. Безспорно очарование придават приложенияте в края на сборника преводи на английски език на образци от поезията на Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Гео Милев, Никола Вапцаров, Атанас Далчев. Великолепието на българската поезия, запазено и предадено от деликатния английски превод, демонстрира по още по-категоричен начин развитието на българския модернизъм в перспективата на световното литературно наследство.

Авторите, наели се да екстравертират интровертния свят на родните творци на модернизма, са сериозно подбрани, изтъкнати представители на българската академична общност. Всеки от тях се е впуснал в изключително задълбочени и подробни изследвания на различните прояви, идеи, жанрове и влияния на европейския модернизъм в България: не само с перфектното познаване на литературната, социална и културна история на Европа, Русия и България, не само с тънкия усет на литературоведи, но и с красивото си пристрастие към поезията и българската култура.

Както ни въвежда Стефана Русенова в началото, „модернизмът е комплексен и хетероген феномен, чиито характеристики са подробно идентифицирани от Малкълм Брадбъри и Джеймс МакФарлън като авангарден стилистичен експериментализъм, епистемологична критика на класическото реалистично изкуство и усещане за криза, базирана на социални и политически катаклизми, които имат своите корени в индустриализацията и урбанизацията“ (с. 7). Калейдоскопът на българския модернизъм е изследван в този сборник от есета на базата на тази предпоставена формулировка, поставяща го в противовес на традицията,

зададена от чисто локалния културен фон. „Така изпъкващите паралели и подобия с европейските тенденции оформят ясно националната перспектива на едно интернационално културно явление. А с това се демонстрира най-поразителната черта на модернизма – неговото широко географско разпространение.“ (с. 7).

В увода на сборника Ст. Русенова прави задълбочен хронологичен преглед на явлението *модернизъм* в България, като въвежда читателя именно в тази липсваща национална съставка на хетерогенната природа на модернизма, която го превръща в „български“. Тя твърди, че „националният въпрос също е играл важна роля при определянето на посоките на развитие и тенденциите: за разлика от модернизма в Европа, който се ражда след две столетия индустриален капитализъм, модернизмът в България се развива в една в голяма степен аграрна страна“ (с. 8). Ст. Русенова прави наблюдението, че литературната традиция до появата на модернизма също е на различно ниво от това, което заварва европейският феномен. За разлика от образците на литературния реализъм и натурализъм, които биват разчупени в Европа, в България това течение се ражда в средите на една млада следосвобожденска литература. „Мотивиращият фактор е осъзнаването на необходимостта да се отвори провинциалната национална литература за европейските влияния, за да се ускори нейният напредък и да се разширят хоризонтите ѝ. Оттук и закъснелият характер на българския модернизъм и неговата зависимост от европейските достижения. Българските писатели бързо са попили европейските влияния и са ги пригодили спрямо богатата фолклорна и иконографска традиция. Най-сериозните влияния, подхранили модернистките иновации в България, са от страни като Франция, Русия, немскоговорящите и Скандинавски страни.“ (с. 8) Тези влияния са изследвани задълбочено в първата част на сборника, наречена „Обръщане навътре“. Светлозар Игов прави обстоен преглед на явлението в есето си „Модернизъм и традиция в началото на XX век“ (с. 15–21). Негово е и есето, посветено на ярката личност на ерудита поет Пенчо Славейков, въвел в българската култура немската идеалистична естетика и индивидуализъм (с. 22–31). Блестящият талант на Пейо Яворов, при който ясно се откроява „обръщането навътре“ в българската поезия, е тема на есето на Светлана Стойчева (с. 38–49). „Джендър“ погледът върху европейския и българския модернизъм е отправен от М. Данова в есето „Жените в модернизма в България и Европа“ (с. 32–37). Основният интерес на авторката лежи „в препрочитането на историята на модернизма в България от гледната точка на феминизма, тъй като тази история е била брутално осакатена, за да пасва на доминиращата комунистическа идеология през 80-те години.“ (с. 32). Следващите есета са посветени конкретно на известни и мили за всеки български читател имена: *Димчо Дебелянов* (с. 50–61), *Николай Лилиев* (с. 62–71) и *Христо Ясенев* (с. 77–82), за които пише Биляна Борисова, и *Теодор Траянов* – през погледа на Светлозар Игов (с. 72–78).

Последните три есета от първата част на сборника си поставят нелеката компаративистична цел да обследват детайлно влиянията на различните европейски „модернизми“ по пътя на развитие на нашата литература и излизането ѝ от рамките на националните ѝ традиции. Магдалена Панайотова разглежда многоликото и разнообразно влияние на руските модернисти върху българската литература (с. 83–97); Дина Манчева прави преглед на общите теми и мотиви в българската и френската и франкофонска драма (с. 98–114); Елизария Рускова подробно изследва влиянието на Ибсен и Стриндберг върху фолклорните драми на Петко Тодоров и психологическите пиеси на Яворов, като се фокусира върху конфликтите между сексуалната страст и конвенционалния морал (с. 115–128). Читателят не може да не се впечатли от ерудицията, блестящото познание на литературните оригинали на съответния език и таланта на авторите да съпоставят културните тенденции и прояви в различните им национални окраски.

Същото впечатление се запазва и при четенето на втората част от сборника. Светлозар Игов задълбочено и интригуващо представя най-младия български поет Христо Смирненски, познат и любим на поколения българи (с. 131–138). Следващото есе внася известен контраст, поставяйки под светлината на прожектора един елитарен български автор, чийто читателски кръг е стеснен от неговата окултна идеология. Светлана Стойчева се концентрира върху теософския мистицизъм в българската литература и култура в лицето на крайно неконвенционалната (с. 38–49) и всестранна личност на Николай Райнов – теософ, писател, художник, есеист, преводач, учител и лектор (с. 139–151). Тя е автор и на есето, посветено на

Сирак Скитник (с. 177–186). Ярката личност на Гео Милев и неговото творчество се разглеждат от двама изследователи, представящи българската и италианската аналитична призма: Биляна Борисова (с. 152–165) и Джузепе дел’Агата (с. 166–176), който сравнява творчеството на италианския футурист Маринетти, българския футуризм и поемата „Септември“ на Гео Милев. Биляна Борисова се е наела и с изследването на творчеството на Никола Фурнаджиев (с. 187–196), Чавдар Мутафов (с. 197–213), Никола Вапцаров (с. 219–236) и Атанас Далчев (с. 237–247).

„Хулиганската поезия на Николай Марангозов и българският авангард“ е тема на интересното есе на Владимир Янев (с. 213–218). Юлия Стефанова блестящо запознава читателя с личността на Пенчо Славейков и неговото творчество, обгледано отново през призмата на идеите на модернизма (с. 248–260). Чавдар Мутафов внася нов нюанс в последните заглавия на сборника, които излизат от чисто литературните рамки на изследването и даряват читателя с по-сетивно усещане за модернизма в българската куртура в поредица от три есета, които анализират декоративните елементи в българската живопис (с. 261–263), фантастичното изкуство на Иван Милев (с. 264–267) и българската идентичност в изкуството на Владимир Димитров – Майстора (с. 268–269). В рецепцията на разглеждания културен феномен са включени и звуковете ни сетива с финалното есе на Юлиана Алексиева относно българската музика и модернизма (с. 270–276). Естетиката на епохата е предадена и визуално: книгата е богато илюстрирана с репродукции на изявени български художници от това време.

Сборникът може да се чете както от чужденци, така и от сънародници. Той представлява едно елегантно отдръпване и наблюдаване отстрани на „своето“, представено на чужд език, анализирано и за чуждия читател, за когото българският модернизъм е екзотично изключение. Писането на английски език спомага за леката дистанция от собствената идентичност, чрез която може да се види цялостната панорама на европейската култура от началото на XX век и безспорният и ценен български принос в нея.